

Eesti õiguskorra arengust

Rein Lang (RiTo 10), justiitsminister, Reformierakond

Eesti õigusloomes on tormi ja tungi ajad möödas – meie õigusvaldkonnad on üldiselt hästi reguleeritud. Nüüd peaksime keskenduma õigusloome kvaliteedile, mis tähendab võimet näha probleeme süvitsi ja lahendada neid kiiresti.

Eesti õiguskord ei vaja enam radikaalseid ümberkorraldusi. Õigusvaldkonnad on üldiselt hästi reguleeritud – mõni rohkem, mõni vähem, kuid kindlasti on õigusloome tormi ja tungi ajad möödas. Riigi ja kodanikuühiskonna toimimiseks vajalikud õigusaktid on olemas ja enamasti ka Euroopa Liidu õigusega kooskõlas. Nüüd peame hoolikalt jälgima, et riik ei hakkaks pärssima kodanike võimet vabalt oma elu korraldada, s.t ei sekkuks oma võimuga sinna, kus kodanikud saavad oma huvid ja õigused temata suurepäraselt rahuldatud.

Õiguskorrast kõneldes oleks lühinägelik piirduda pelgalt õigusloomega. Õiguskord ei tähenda ainult sätestatud õigust, vaid ka elu selles õigusruumis – inimeste, nende ühenduste ja omavalitsuste ning riigivõimu ühisasja.

Meie õiguskorra arengut ja olukorda jälgides tekib tahes-tahtmata elementaarne paralleel riigihaldusega. Nii nagu riik on jõudnud arengujärku, kus uute asutuste loomise asemel tuleb asetada rõhk nende töö sisule, nii tuleb ka õigusloomes keskenduda kvaliteedile. Viimane ei ole kantseleilik tühisõna, vaid tähendab süvitsiminekut ja võimet tekkivatele, ka Eestist väljapoole jäävatele probleemidele kiiresti reageerida.

Turvatus kui õiguskorra lakmuspaber

Ühiskonna kvaliteeti iseloomustab kodanike turvatunne. Siin ei ole palju universaalseid ja edukaid lahendusi, sest kuritegevus on dünaamiline nähtus, mis reageerib kameeleonina ühiskonna ja õiguskorra muutustele. Teisalt eeldab turvatunde tagamine põhimõtteid, millest on alati ja kõikjal mõistlik lähtuda. Selleks on esmajoonel ennetustegevus. Nii õigusloomes kui ka õiguskaitseasutuste töös tuleb lähtuda arusaamast, et ühiskonna kui terviku ja iga inimese turvalisust ei looda mitte karmide karistuste, vaid õigusrikkumiste ärahoidmisele suunatud meetmete abil.

Ennetuses ja ka muus kuritegevusvastases võitluses tuleb keskenduda eeskätt lastele ja noortele. Eesti arengu kontekstis tähendab see tähelepanu suunamist alaealiste poolt ja alaealiste suhtes toimepandud kuritegevusele. Selline rõhuasetus on lähiaastaks sätestatud ka justiits- ja siseministri sõlmitud nn Laulasmaa deklaratsioonis, mis koostati vajadusest määrata kindlaks õiguskaitseasutuste ühised selged eesmärgid. Prioriteediks jääb ka võitlus organiseeritud, esmajärjekorras narkokuritegevusega ja inimkaubandusega ning kriminaaltulu (sealhulgas korruptiivse tulu) ja rahapesuga seotud kuritegevusega.

Eraldi probleemipesa turvalisuse vallas on vangid ja vanglad. On selge, et Eesti ei kannata enam kaua välja praegust vangiderohkust. Küsimus pole niivõrd nende ülalpidamiskulus – mis on muidugi häirivalt suur –, kuivõrd rohke vangikontingendi mõjus üldisele turvalisusele.

Paljudel on raske tunnistada pealtnäha võib-olla paradoksaalset tõsiasja, et suur vangide arv ja pikad karistused ei too kaasa suuremat turvatunnet, vaid vastupidi: praegustes vanglatingimustes hoolitsevad kurjategijad tõhusalt oma järelkasvu eest.

Olukorda leevendaksid senisest efektiivsem kriminaalhooldus ja alternatiivkaristused, mille rakendamiseks on loodud kõik eeldused, ning ka karistuste ülevaatamine – mõne karistuse lühendamise ja mõne kuriteo (näiteks pisivarguste) dekriminaliseerimine.

On hästi teada, et ühiskonna turva-, eriti aga õiglustunnet vähendab kurjategijate karistamatus. Praegu soosib seda õiguskaitseasutuste ebaoproportsionaalselt suur ressursikulu suhteliselt vähetähtsatele kuritegudele, näiteks väiksematele vargustele ja huligaansustele. Selle tulemusel muutuvad kurjategijad riigi suhtes ülbeks ja kodanikud ükskõikseks, sest ei nähta riigi reaktsiooni kuriteole. Sellist õigustuimust peaks leevendama uut tüüpi kiirmenetlus. Asjaosaliste seas turbomenetluseks ristitud kord tagab, et teole järgneb kohe adekvaatne tagajärg. Rikkujat ei lasta ülekuulamise järel teadmata ajaks vabadusse, vaid ta viiakse samal või järgmisel päeval kohtuniku ette, kes talle kohe karistuse määrab. Mõistagi saab seda kohaldada ainult juhul, kui tegu on teise astme kuriteoga ning selle toimepanemise asjaolud on selged, näiteks poevargus või huligaansus, mille puhul juriidilisi vaidlusi pole ette näha.

“Järeleaitamistunnid”

Nagu eespool öeldud, on Eesti eluvaldkonnad õigusaktidega üsna adekvaatselt kaetud. Kuid tuleb mõnda, et mõned seadust välja töötades on tormakusest eiratud seaduse reguleerimisala sisemist loogikat. Pean silmas seadusi, mis võeti vastu lootuses, et mõned õiguskorda põhjanevalt muutuvad seadused – näiteks võlaõigusseadus – asjad paika raputavad. Esmajoones on jutt tsiviilõiguslikult suure mõjuga seadustest – perekonnaseadusest ja pärimisseadusest. Mõlemat iseloomustab pärinemine eelmisest õiguskorrast.

Nende seaduste muutmisel pole tegu õigusaktide formaalse ajakohastamisega. Näiteks pärimisõigusel on Eesti arengut arvestades märksa kaalukam roll, kui esmapilgul võib näida. Kuna meil on praegu rahvuslikku rikkust rohkem kui eales varem, hakkavad inimesed mõtlema oma maise vara saatusele. Seetõttu kasvab kindlasti ka üldsuse huvi selle teema vastu.

Peresuhted on alalhoidlik valdkond, kus riik peab vältima ülereguleerimist, kuid ühiskonna arengut eiravad jäänukid tuleb siingi kõrvaldada. Praegune perekonnaõigus on ebaõiglane majanduslikult nõrgema poole suhtes ning teisalt on pärssivalt palju bürokraatiat, mis muudab keerukaks nii abikaasade varalised vaidlused kui ka ettevõtjast abikaasa tegevuse.

Ettevõtlikkuse soosimine

Laias laastus piisab järeleaitamisest ka äriõiguse vallas, mis on üldiselt heas korras. Sellele aitas kaasa hiljutine mahukam äriseadustiku ajakohastamine. Siiski on ärikeskkonda võimalik ja vajalik kujundada nii, et see oleks veelgi läbipaistvam ja arusaadav ka väljastpoolt Eestit

tulevaile ettevõtjale. Peale praktiliste probleemide lahendamise – näiteks pikad notarijärjekorrad – võib enam rakendada tänapäevaseid tehnoloogiaid: muuta äriregistri avalikud andmed Internetis vabalt kättesaadavaks, lubada äriühingu üldkoosolekut korraldada ja teateid elektrooniliselt edastada jms. Need on väikesed asjad, kuid koos muudavad ärikeskkonna paindlikumaks ja konkurentsivõimelisemaks.

Samal ajal tuleb hoiduda äriõiguse karmistamisest. Arvestada tuleb karistuste sotsiaalse väärtusega ühiskonnas. Kui kriminaliseerida mõni tegevus, mis on küll teatud määral kahjulik, kuid mingitel põhjustel ühiskonna õigusteadvuses mitte eriti taunitav, siis karistuse väärtus devalueerub. Karistusseadustikus on kuriteokooosseise, mis on ebamäärased või liiga laiad, ning kriminaalkaristus, mis peaks olema viimane abinõu, on ette nähtud ka pisirikkumiste puhul.

Pilk väljapoole

Need olid kokkuvõtlikult meie õiguskorra sõlmpunktid, millele tuleb lähiaastail keskenduda. Juba poolteist-kaks aastat, tegelikult kauemgi, pole Eestil õigustust end oma probleemidesse unustada. Nii nagu vajame pärast NATO ja Euroopa Liiduga ühinemist iseolemise uut mõtestamist, peame ka oma õiguskorda nägema laiemas kontekstis. See tähendab muu maailma, eelkõige Euroopa arengu põhjalikku jälgimist ja analüüsimist, mis eeldab head kohanemisvõimet. Sellest pole taasiseseisvunud Eestil puudust olnud. Kohanemine üksi tähendaks passiivset kaasaminekut. Vaja on ka aktiivset reageerimisvõimet: mitte lihtsalt kaasa sörkida, vaid sekkuda. Liiga visalt levib arusaam, et Euroopa Liidu õigus pole enam meie välisasi.

Pilk väljapoole kinnitab, et meil pole põhjust oma riiki ja õiguskorda kiruda ega ka stagneeruva rahulolu paistele puhkama jääda. Üldjoontes on meil normaalselt toimiv ja kiiresti arenev riik, mille õiguskorras tuleb keskenduda kvaliteedile.